

องค์ความรู้

กรมวัฒนธรรม

โดยสถาบันงานราชบัณฑิตยสถาน

ฉัตร

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ อธิบายว่า ฉัตรเป็นเครื่องสูงชนิดหนึ่ง มีรูปคล้ายร่มที่ซ้อนกันขึ้นไปเป็นชั้น ๆ ชั้นบนมีขนาดเล็กกว่าชั้นล่างลดหลั่นกันไปโดยลำดับ สำหรับแขวน ปัก ตั้ง หรือเชิญเข้ากระบวนแห่ เป็นเกียรติยศ นอกจากนี้ สารานุกรมประวัติศาสตร์ ไทย เล่ม ๓ อักษร ฉ-ค ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่าไว้ว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายเกี่ยวกับที่มาของฉัตรว่ามีกำเนิดจากใบบัวที่ใช้ถือบังศีรษะด้วยถือว่าศีรษะเป็นของสำคัญ ต่อมาเมื่อมีการประดิษฐ์ร่มใช้แทนใบบัวจึงใช้ร่มบังศีรษะและใช้เป็นสัญลักษณ์ประกอบเกียรติยศของบุคคลสำคัญ

ประเพณีการใช้ฉัตรของไทย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงวินิจฉัยไว้ว่า พระเจ้าแผ่นดินมิได้ทรงใช้ฉัตร ๕ ชั้น เพียงอย่างเดียว แต่ทรงใช้ฉัตรตั้งแต่ ๑ ชั้น จนถึง ๕ ชั้น โดยฉัตรชั้นเดียว คือ พระกลดที่ใช้เวลาเสด็จพระราชดำเนิน ฉัตร ๓ ชั้น คือ ฉัตรขุมสาย ฉัตร ๕ ชั้น คือ เครื่องอภิรม ฉัตร ๗ ชั้น คือ ฉัตรพระคชาธาร ฉัตร ๘ ชั้น คือ พระมหา

เศวตฉัตรที่ประดิษฐานประจำพระแท่นต่าง ๆ

การใช้ฉัตรนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลายพระราชหัตถเลขาหลวงวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๘) ถึงเสนาบดีกระทรวงวัง พระราชทานพระบรมราชาธิบายว่า “เรื่องฉัตรจักรุเดิมที่อินเดีย เห็นใช้ทั้งนอกทั้งใน คือเหนียยอดพระราชวังมีที่เคลือบแล็กเนาเป็นร่มชั้นเดียวพระแท่นทำนองธรรมาสวัดพระแก้ว พนักหลังปีกกรมบนพนักทั่วทุกแห่ง แต่ที่ต่อหลายชั้นในอินเดียไม่มีเลย คงเกิดแถบพม่าและเรา ยาวา ที่เขารับตรงจากอินเดียก็ชั้นเดียวทั้งนั้น และออกจะเป็นทองทั้งอินเดียและยาวาไม่ใช่ขาว” แสดงว่าการใช้ฉัตรใช้ทั้งภายในและภายนอกอาคารซึ่งมีวิธีใช้ ๒ ลักษณะ คือ ๑) ใช้ปักหรือแขวน ได้แก่ เศวตฉัตร ฉัตรขวลาายทอง ฉัตรตาด ฉัตรโหมด ๒) ใช้ตั้งในพระราชพิธี หรือเชิญไปในกระบวนแห่เพื่อประกอบพระเกียรติยศ เช่น พระมหาเศวตฉัตร นอกจากนี้ ยังนิยมสร้างฉัตรเป็นเครื่องประดับ เป็นพุทธบูชา เป็นเครื่องประกอบปูชนียวัตถุและปูชนียสถานอีกด้วย.

กนกวรรณ กองตะโก